

ІНСТРУМЕНТИ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ СТРАТЕГІЇ
«СИТУАТИВНОГО АНАЛІЗУ»

У статті розкривається суть ситуативного аналізу як евристичного дослідницького методу.

Ключові слова: ситуативний аналіз, триангуляція, методи дослідження, дослідницька стратегія, експеримент.

Пошук істини зумовлює велика кількість змінних, саме тому для правильного визначення зв'язків між ними необхідно використовувати різноманітні типи доказів: теоретичні та емпіричні, кількісні та якісні.

«Ситуативний аналіз» – це дослідницька стратегія, яка використовує процедуру триангуляції, що передбачає використання багатьох видів даних і методів, а дослідження можуть проводитися багатьма дослідниками.

Це евристичний дослідницький інструмент. Однак, не слід розуміти буквально триангуляції як використання двох або трьох різних методів випробувань або перспективи для пояснення явищ. Застосування процедур триангуляції полягає у використанні різних методів – кількісних та якісних, або різних незалежних джерел даних, без зазначення їх кількості [10, с. 128-129].

Згідно із запропонованим Норманом К. Дензином поділом, найчастіше вирізняються чотири типи триангуляції:

- триангуляція даних, тобто використання даних з різних джерел;
- триангуляція дослідника, тобто введення до дослідження багатьох спостерігачів або контролерів досліджень та висновків;
- теоретична триангуляція, тобто використання декількох теоретичних перспектив для інтерпретації одного набору даних;
- методологічна триангуляція, тобто використання декількох методів для вивчення однієї проблеми [4].

Метою триангуляції є підвищення вірогідності даних, зібраних різними дослідниками і різними методами. Вона дозволяє підтримати надійність і достовірність висновків, у тому числі шляхом тестування однієї гіпотези різними методами. Саме тому, в літературі можна зустрітися з такою назвою цієї процедури, як «перехресні дослідження». У стратегії «ситуативного аналізу» необхідно використати стільки методів, скільки є можливим, щоб найбільш ефективно використати всі позитивні аспекти застосованих методів, і, в той же час, звести до мінімуму їх недоліки. Це особливо важливо при емпіричних дослідженнях, оскільки дозволяє обмежити рівень втручання дослідника у досліджувану реальність. Різні методи «контролюють» один одного, даючи можливість поглянути на явище з різних точок зору. Крім того, триангуляція дозволяє знайти нові рівні значення [10, с. 134-144].

Процедури триангуляції дослідник використовує як при зборі даних, так і при підготовці дослідницького рапорту.

Дослідницька стратегія «ситуативного аналізу» використовує (майже) всі відомі в літературі методи дослідження. Найчастіше використовуються методи:

- спостереження;
- аналізу документів;
- опитування;
- експерименту.

Метод спостереження за «ситуацією»

Основним, але не найважливішим, джерелом інформації в емпіричних дослідженнях «ситуації» є спостереження. Цей метод має істотне значення, тому що дозволяє отримати фактичну інформацію, яка є основою для формулювання загальних тверджень.

Наукове спостереження, за Станіславом Стахаком, завжди повинно бути зосереджене на конкретному дослідницькому питанні. Повинно брати до уваги лише факти, які є важливими для досягнення дослідницької мети, і які допоможуть знайти відповідь на поставлені питання. Наукове спостереження від повсякденного відрізняють такі риси, як:

- план;
- систематичність;
- вибірковість;
- точність [16, с. 141].

В емпіричних дослідженнях можна виділити дві основні техніки спостереження:

- включену;
- невключену (зовнішню).

Остатній тип може приймати форму:

- відкрити;
- приховану.

Всі можливі комбінації вищевказаних методів мають свої незаперечні переваги. Не можна однозначно встановити, котра з них є найкращою. Таким чином, доцільно використовувати поєднання різних методів, що здається прямим наслідком застосування процедури триангуляції.

Крім того, в ході проведення досліджень методом спостереження, не можна ігнорувати однієї з ключових вимог її ефективності – способу реєстрації даних. Спостереження має сенс тільки тоді, коли помічені факти документуються точно, у вигляді найбільш придатних дослідницьких інструментів: нотаток, фотографій, відеозапису, тощо [7, с. 57].

Найбільшою загрозою для правильності висновків спостереження є помилки недбалості та тенденційності спостерігача:

- втрата об'єктивності в ході оцінки – відбір фактів згідно з припущеннями та ігнорування фактів незгідних із ними;
- особисте зацікавлення – зосередження уваги на людях і явищах, що викликають особисту цікавість спостерігача, та ігнорування фактів істотних для досягнення дослідницької мети;
- віра у непогрішність власних спостережень – некритичний підхід до своїх припущень як до правди;
- ігнорування впливу часу і місця на процес проведення [16, с. 146].

Метод аналізу документів пов'язаних із «ситуацією»

При веденні емпіричних досліджень важливу роль у піднесенні ефективності вивчення відіграє використання документів як джерел інформації. В основному це пов'язано з такими властивостями документів, як: стабільність змісту й можливість повторного розгляду.

Важливим, але часто ігнорованим елементом аналізу документів є процедура їх відбору для дослідження. Крім очевидного критерію придатності для досягнення досліджень, доцільно формально поділити документи на:

- законодавчі (загальноприйняті, місцеві, внутрішні), наприклад, закони, постанови, укази, статути;
- пов'язані із юридичними зобов'язаннями або такі, що їх окреслюють, наприклад, рішення, ухвали, контракти, угоди;
- внутрішні документи даної організації (установчі, корпоративні), наприклад, кореспонденція, бухгалтерські звіти, рапорти;
- приватні (особисті), наприклад, щоденники, біографії, замітки.

Звичайно, у методі аналізу документів предметом дослідження є будь-який матеріальний об'єкт, в якому збереглася людська думка, що дозволяє формулювати твердження в процесі пізнання досліджуваного середовища. Тим не менш, ми не можемо погодитися з поглядом, що окреслює вірогідність висновків на підставі кількості розглянутих документів [16, с. 53]. Надмірна кількість документів видовжує та ускладнює дослідження, і, водночас, може вести до ігнорування деяких фактів або розмиття їх значення через надмірну кількість даних.

Найбільшою проблемою в процесі аналізу документів є їх:

- неоднорідність для опису тих самих речей і явищ;
- відсутність, якщо йдеться про сферу зацікавлень дослідника;

- навмисне і ненавмисне викривлення змісту.

На відміну від спостережень, документи дають можливість отримати інформацію про те, що існувало до початку дослідження, і тенденції виникнення цікавих для дослідника явищ у конкретному періоді часу.

Але найголовнішою перевагою методу аналізу документів є використання його результатів як основи для правильної підготовки інтерв'ю, експериментів та тестів, а потім в якості неодмінних елементів перевірки інформації, здобутої іншими методами.

Метод аналізу оцінок «ситуації»

Одним з найбільш важливих джерел інформації в емпіричних дослідженнях «ситуативного аналізу» є опитування, з більшим чи меншим рівнем стандартизації. У наукових дослідженнях для збору інформації рідко застосовується нестандартизоване інтерв'ю – вільне [7, с. 58]. Воно може бути використане як деталь у ході спостереження.

Основною метою проведення опитування в емпіричних дослідженнях є вивчення поглядів людей. Це також становить головну перевагу цього методу, який дозволяє пізнавати психічні процеси і здібності, що за своєю суттю є прихованими, й саме тому трудно піддаються вивченню іншими методами [16, с. 157].

Загалом, поділ методів опитування відбувається за рівнем їх формалізації на техніки:

- стандартизованого інтерв'ю;
- анкетування.

Інтерв'ю дозволяє пізнати мотиви людських дій, сенс, який люди надають своїм діям та як їх розуміють. Анкетування дає можливість уніфікації результатів і окреслення інтенсивності даного явища. Необхідно використовувати кожен з методів, хоча це не означає застосування їх по відношенню до тих самих досліджуваних.

З огляду на те, що метою дослідницької стратегії «ситуативного аналізу» є вивчення раніше поміченої проблеми, доцільно використовувати інструменти із більш високим рівнем стандартизації. Анкетування являє собою метод отримання інформації в процесі взаємного спілкування в письмовій формі. Роль дослідника полягає в розповсюдженні та зборі анкет, що дозволяє мінімізувати вплив дослідника на отримані дані і сприяє утворенню у респондентів почуття анонімності та захищеності, заохочуючи їх до відвертих відповідей.

На цьому етапі доцільно звернути увагу на проблему добору вибірки для досліджень з використанням стратегії «ситуативного аналізу».

На думку Стефана Новака, розмір вибірки з популяції (загальної сукупності) диктує в основному дослідницький метод. Розмір вибірки повинен залежати від однорідності цілої популяції в «ситуації», що вивчається, від того, скільки категорій в такій популяції ми виділимо і скільки з них ми будемо вивчати. Важливо також пам'ятати про дотримання кількості, необхідної для проведення статистичного аналізу, який буде проведений на основі отриманих результатів досліджень [12, с. 344]. Однак, необхідно строго дотримуватися принципу розрізнення допустимості обмеженої репрезентативності даної «ситуації» та можливості проведення досліджень на нерепрезентативній групі в рамках цієї «ситуації».

Серед основних недоліків методу анкетування, на першому місці згадується проблема обмеженої можливості перевірити інформацію, отриману в результаті його використання [16, с. 157]. Стратегія тріангуляції дає можливість звести до мінімуму цю проблему, дозволяючи порівняти відповіді респондентів із інформацією, отриманою зі спостережень або аналізу документів.

Метод експерименту над «ситуацією»

Метод експерименту являє собою особливий вид спостереження. Він полягає у вивченні явищ, спеціально викликаних дослідником, іноді в контрольованих умовах, наприклад лабораторних [7, с. 57-58].

У дослідницькій стратегії «ситуативного аналізу» найчастіше використовуються польові експерименти. Вони проводяться в природному середовищі досліджуваної «ситуації», дозволяючи зберегти натуральні риси, ближчі звичайним, життєвим ситуаціям досліджуваних, а, водночас, запобігаючи контролюванню факторів середовища [6, с. 287].

Обмежене використання експериментальних методів у соціальних дослідженнях, є, на нашу думку, результатом неправильного, тривалого стереотипного переконання про можливість

застосування його тільки по відношенню до природничих, медичних і технічних наук [16, с. 149].

В емпіричних дослідженнях над «ситуацією» експерименти є дуже важливим доповненням до спостережень та інтерв'ю. У зв'язку з цим, найкращі результати можемо отримати, використовуючи техніку та інструменти здійснення впливу. Вони обіймають всі види дій і впливу один на одного партнерів комунікаційного процесу з метою отримання певних позицій, оцінок і поведінки, що відповідають реальності [2, с. 12]. З цією метою застосовуються різноманітні процедури із використанням основних психологічних принципів – психотехніка, а також засновані на знанні основних соціологічних правил – соціальна інженерія.

Основною проблемою використання вищенаведених методів впливу є необхідність уникнення ситуації непотрібного викликання очікуваної оцінки і поведінки. Цього вимагає обов'язок систематичного контролю та аналізу результатів досліджень. Крім того, використання технік маніпуляції може зумовити й етичні сумніви.

Однак, в процесі проведення емпіричних досліджень в соціальних науках експерименти із використанням технік здійснення впливу мають безперечні переваги.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Bryman A.: Triangulation, (w:) Encyclopedia of Social Science Research Methods, [online], Thousand Oaks - London- New Delhi: Sage Publications, [16.08.2012], dostęp pod adresem: <http://www.referenceworld.com/sage/socialscience/triangulation.pdf>.
2. Buller L. J.: Influcenja, Stalowa Wola: KUL, 2008.
3. Cieślarczyk M.: Teoretyczne i metodologiczne podstawy badań problemów bezpieczeństwa i obronności państwa, Siedlce: UP-H, 2011.
4. Denzim N. K.; Lincoln Y. S. (red.): Metody badań jakościowych, t. I, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009.
5. Flyvbjerg B.: Five Misunderstandings About Case-Study Research, "Qualitative Inquiry", Volume 12, Number 2, April 2006, s. 219-245.
6. Goodman N.: Wstęp do socjologii, Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka, 1997.
7. Janošec J., Korzeniowski L.F.: Nauki o bezpieczeństwie, Kraków: EAS, 2011.
8. Jemioło T., Dawidczyk A.: Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa, Warszawa: AON, 2008.
9. Kister Ł.: Význam informačnej bezpečnosti v podniku, Dizertačná práca, Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta špeciálneho inžinierstva, 2012. Evidenčné číslo: 2890 0 3 2012 3002.
10. Konecki K.: Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana, Warszawa: PWN, 2000.
11. Korzeniowski L.F.: Podstawy nauk o bezpieczeństwie, Warszawa: Difin, 2012.
12. Nowak S.: Metody badań socjologicznych, Warszawa: PWN, 1965.
13. Sienkiewicz P. (red. nauk.): Metody badan nad bezpieczeństwem i obronnością, Warszawa: AON, 2010.
14. Smyrgała D.: Oś naftowa. Latynoamerykańskie imperium Hugo Cháveza, Warszawa: Difin, 2012.
15. Sołoma L.: Metody i techniki badań socjologicznych. Wybrane zagadnienia, Olsztyn: WSP, 1995.
16. Stachak S.: Wstęp do metodologii nauk ekonomicznych, Warszawa: Książka i Wiedza, 1997.
17. Yin R. K.: Case Study Research Design and Methods, 3rd Edition, Thousand Oaks - London- New Delhi: Sage Publications, 2003.

Кистер Л. Инструменты исследовательской стратегии «ситуационного анализа».

В статье раскрывается сущность ситуационного анализа как эвристического исследовательского метода.

Ключевые слова: ситуационный анализ, триангуляция, методы исследования, исследовательская стратегия, эксперимент.

Kyster L. Tools research strategy «situational analysis».

The article reveals the essence of situational analysis as a heuristic research method.

Keywords: situational analysis, triangulation, research methods, research strategy, an experiment.

Одержано 19.09.2012